

University of Tehran Press

Identifying and Ranking Solutions to Improve the Access of Small and Medium-Sized Enterprises to Banking Services in Iran

Mahdi Tamizifar¹ - Mohammad Tohidi² - Masoud Shekari Khiadani³

1. Department of Technology Management, Faculty of Management, College of Alborz, University of Tehran, Tehran, Iran. Email: m.tamizifar@ut.ac.ir

2. Department of Management, Faculty of Management, Imam Sadiq University, Tehran, Iran. Email: tohidi@isu.ac.ir

3. Department of Industrial Management, Faculty of Islamic Studies and Management, Imam Sadegh (AS) University, Tehran, Iran. Email: mshekari95@gmail.com

Article Info

Article type:

Research Paper

Article history:

Received: 20 June, 2022

Received in revised form: 2 August, 2022

Accepted: 21 November, 2022

Keywords:

SMEs, Financing, Financing SMEs, Banking Services, SME Banking

ABSTRACT

The development of small and medium-sized enterprises is an essential factor in the economic development of countries, and all economists agree on the importance of this issue in the prosperity of production and economic growth. However, despite the great importance of these businesses in the economy, their lack of proper access to financial resources is recognized as one of the most important obstacles to the growth of this type of business. There are different ways to finance small and medium-sized businesses, but due to the bank-based structure of the Iranian economy and the lack of development of alternative financial instruments, banks still play an essential role in financing these businesses. The main issue of this research is to provide solutions to facilitate the access of SMEs to Iranian banking services and then prioritize these solutions. The current research is based on a mixed sequential exploratory approach in two stages. In this research, first by using the opinion of banking and entrepreneurship experts, 38 solutions to improve the access of small and medium businesses to banking services were identified and analyzed with thematic analysis method, then they were prioritized with TOPSIS method. The tools for collecting information in the identification of solutions and their prioritization were semi-structured interviews and questionnaires. The sampling method in this research is purposeful and the number of samples in thematic analysis has reached theoretical saturation. Based on the findings of the research, the solutions to improve the access of small and medium businesses to banking services were classified into three general categories (1) solutions related to the bank, (2) solutions related to small and medium businesses and (3) macro-level solutions. According to the prioritization, the solutions of reforming the credit rating system, establishing specialized bank funds to support entrepreneurship, reducing the operational and administrative costs of banks, and establishing specialized SME banks were recognized as having the highest degree of importance from the perspective of experts.

Cite this article: Tamizifar, Mahdi; Tohidi, Mohammad and Shekari Khiadani(2023). *Identifying and Ranking Solutions to Improve the Access of Small and Medium-Sized Enterprises to Banking Services in Iran*. *Journal of Entrepreneurship Development*, 15(4), 627-639. <https://doi.org/10.22059/JED.2022.339140.653904> (in Persian)

© The Author(s).

Publisher: University of Tehran Press

DOI: <https://doi.org/10.22059/JED.2022.339140.653904>

شناسایی و اولویت‌بندی راهکارهای ارتقاء دسترسی کسب‌وکارهای کوچک و متوسط به خدمات بانکی در ایران

مهدی تمیزی فر^۱ | محمد توحیدی^۲ | مسعود شکری خیدانی^۳

۱. گروه مدیریت تکنولوژی، دانشکده مدیریت، پردیس البرز دانشگاه تهران، تهران، ایران. رایانامه: m.tamizifar@ut.ac.ir

۲. گروه مدیریت مالی، دانشکده معارف اسلامی و مدیریت، دانشگاه امام صادق (ع)، تهران، ایران. رایانامه: tohidi@isu.ac.ir

۳. گروه مدیریت صنعتی، دانشکده معارف اسلامی و مدیریت، دانشگاه امام صادق (ع)، تهران، ایران. رایانامه: mshekari95@gmail.com

چکیده

اطلاعات مقاله

با وجود نقش مهم کسب‌وکارهای کوچک و متوسط در رشد و شکوفایی اقتصاد کشور، فقدان دسترسی مناسب آن‌ها به منابع مالی، به‌عنوان یکی از مهم‌ترین موانع رشد این نوع کسب‌وکارها شناخته می‌شود. با توجه به ساختار بانک محور اقتصاد ایران و عدم توسعه یافتگی ابزارهای مالی جایگزین، همچنان بانک‌ها نقش محوری در تأمین مالی این کسب‌وکارها را ایفا می‌کنند؛ بنابراین مسئله اصلی این پژوهش ارائه راهکارهایی جهت تسهیل دسترسی کسب‌وکارهای کوچک و متوسط به خدمات بانکی در ایران و سپس اولویت‌بندی این راهکارهاست. پژوهش حاضر بر اساس رویکرد آمیخته متوالی اکتشافی در دو مرحله انجام شده است. در این پژوهش، ابتدا با استفاده از نظر خبرگان حوزه بانکی و کارآفرینی، ۳۸ راهکار ارتقاء دسترسی کسب‌وکارهای کوچک و متوسط به خدمات بانکی با روش تحلیل مضمون شناسایی و تحلیل شده، سپس با روش تاپسیس اولویت‌بندی شده‌اند. ابزارگردآوری اطلاعات در بخش شناسایی راهکارها و اولویت‌بندی آن‌ها به ترتیب صاحب‌نیمه ساختاریافته و پرسشنامه بوده است. روش نمونه‌گیری در این پژوهش هدفمند بوده و تعداد نمونه در تحلیل مضمون تا دستیابی به اشباع نظری پیش رفته است. بر اساس یافته‌های پژوهش، راهکارهای ارتقای دسترسی کسب‌وکارهای کوچک و متوسط به خدمات بانکی در سه دسته کلی (۱) راهکارهای مربوط به بانک، (۲) راهکارهای مربوط به کسب‌وکارهای کوچک و متوسط و (۳) راهکارهای سطح کلان طبقه‌بندی شدند. طبق اولویت‌بندی صورت‌گرفته، راهکارهای اصلاح نظام اعتبارسنجی، ایجاد صندوق‌های تخصصی کارآفرینی بانکی، کاهش هزینه‌های عملیاتی و اداری بانک‌ها و ایجاد بانک‌های تخصصی کسب‌وکارهای خرد دارای بالاترین درجه اهمیت از منظر خبرگان شناخته شدند.

نوع مقاله:

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت:

۱۴۰۱/۳/۳۰

تاریخ ویرایش:

۱۴۰۱/۵/۱۱

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۱/۸/۳۰

واژه‌های کلیدی:

بانکداری کسب‌وکارهای کوچک و متوسط، تأمین مالی، تأمین مالی کسب‌وکارهای کوچک و متوسط، خدمات بانکی، کسب‌وکارهای کوچک و متوسط

استناد: تمیزی فر، مهدی؛ توحیدی محمد و شکری خیدانی، مسعود (۱۴۰۱). شناسایی و اولویت‌بندی راهکارهای ارتقاء دسترسی کسب‌وکارهای کوچک و متوسط به خدمات بانکی در ایران. توسعه کارآفرینی، ۱۵(۴): ۶۲۷-۶۳۹

نوع مقاله: علمی پژوهشی

ناشر: انتشارات دانشگاه تهران.

© نویسندگان.

DOI: <https://doi.org/10.22059/JED.2022.339140.653904>

مقدمه

با وجود سهم معنادار کسب‌وکارهای کوچک و متوسط در اقتصاد ملی ایران، یکی از مشکلات اساسی این کسب و کارها، دسترسی ناکافی به منابع مالی است. در ایران بانک‌ها نقش محوری در اقتصاد ایفا می‌کنند و روش مرسوم در تأمین مالی کسب‌وکارها، تسهیلات و خدمات بانکی است، اما بانک‌های تجاری و مؤسسات مالی و اعتباری، ارائه تسهیلات و خدمات به کسب‌وکارهای کوچک و متوسط را غالباً پریسک و پرهزینه می‌دانند و این کسب‌وکارها به دلایلی چون صورت‌های مالی نامناسب یا عدم کفایت دارایی‌ها برای استفاده به‌عنوان وثیقه، با دشواری‌هایی در دریافت تسهیلات بانکی مواجه هستند (IFC, 2012). این در حالی است که امروزه صنعت بانکداری کسب‌وکارهای کوچک و متوسط به سرعت در حال رشد است و بسیاری از کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه، برنامه‌های ویژه‌ای برای تأمین مالی کسب‌وکارهای کوچک و متوسط در نظر گرفته‌اند (اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی تهران، ۱۳۹۵). ایجاد بانک‌های تخصصی می‌تواند بخش عمده‌ای از مشکلات شرکت‌های کوچک و متوسط را در زمینه تأمین مالی برطرف کند. (کریمی و بوذرجمهری، ۱۳۹۲). برآورد گزارش مک‌کینزی حاکی از آن است که کل درآمدهای حاصل از بانکداری کسب‌وکارهای کوچک و متوسط^۱ در سال ۲۰۱۸ به بیش از ۸۵۰ میلیارد دلار رسیده است که یک‌پنجم از کل درآمد بانکداری در دنیا را تشکیل می‌دهد. همچنین این مؤسسه بیان می‌دارد که به‌کارگیری راهکارهای مناسب در بخش کسب‌وکارهای کوچک و متوسط می‌تواند تأثیری بالقوه بر اقتصاد بانک‌ها داشته باشد (Mckinsey and Company, 2019).

با توجه به چالش‌های پیش‌روی کسب‌وکارهای کوچک و متوسط در دسترسی به منابع بانکی، این پژوهش در صدد است راهکارهای تسهیل و ارتقاء دسترسی کسب‌وکارهای کوچک و متوسط به خدمات بانکی را شناسایی و اولویت‌بندی کند. لذا در این پژوهش ابتدا در بخش مبانی نظری پژوهش، مفهوم بانکداری کسب‌وکارهای کوچک و متوسط و خدمات بانکی قابل ارائه به این نوع کسب‌وکارها در دنیا بررسی شده، سپس راهکارهای ارائه شده در ادبیات موضوع در زمینه تسهیل دسترسی به منابع بانکی استخراج می‌گردد. در مرحله بعد با مراجعه به خبرگان حوزه کسب‌وکار و بانک، راهکارهای مد نظر خبرگان نیز احصا شده و سپس این راهکارها تجمیع و دسته‌بندی می‌شوند. در نهایت این راهکارها توسط خبرگان اولویت‌بندی می‌گردد.

مروری بر مبانی نظری و پیشینه پژوهش

در این بخش ضمن تعریف بنگاه‌های کوچک و متوسط، راهکارهای تأمین مالی آن‌ها و انواع خدمات بانکی قابل ارائه، راهکارهای ارائه شده در مطالعات مختلف برای تسهیل دسترسی کسب‌وکارهای کوچک و متوسط به منابع مالی استخراج و دسته‌بندی شده است.

تعریف بنگاه‌های کوچک و متوسط^۲

برای تعریف بنگاه‌های کوچک و متوسط، معیارهای مختلفی از جمله تعداد کارکنان، میزان سرمایه، ارزش دارایی، گردش مالی یا فروش سالانه و نوع مالکیت مد نظر قرار می‌گیرد. در ایران براساس تعریف وزارت صنعت، معدن و تجارت و همچنین وزارت جهاد کشاورزی، شرکت‌های خرد، کوچک و متوسط، واحدهای صنعتی و خدماتی (شهری و روستایی) هستند که کمتر از ۵۰ نفر کارگر دارند. همچنین مرکز آمار ایران کسب‌وکارها را به چهار گروه طبقه‌بندی کرده است؛ کسب‌وکارهای دارای ۱-۹ نفر (خرد)، ۴۹-۱۰ نفر (کوچک)، ۵۰-۹۹ نفر (متوسط) و بیش از ۱۰۰ کارگر (بزرگ). بانک مرکزی ج.ا.ا. نیز کسب‌وکارهای زیر ۱۰۰ نفر نیروی کار را به‌عنوان شرکت‌های خرد، کوچک و متوسط تلقی می‌کند (کیان‌پور، ۱۳۹۷).

1 MSMEs

2 SME: Small and Medium Enterprises

راهکارهای تأمین منابع مالی کسب و کارهای کوچک و متوسط

به طور گسترده، منابع مالی برای بنگاه‌های کوچک و متوسط ممکن است رسمی یا غیررسمی، داخلی یا خارجی، سهام یا بدهی، کوتاه‌مدت یا بلندمدت باشد (Xiao, 2011; Nguyen & Luu, 2013; Khan, 2015). در جدول ۱ مهم‌ترین روش‌های تأمین مالی کسب و کارهای کوچک و متوسط اشاره شده است.

جدول ۱. روش‌های تأمین مالی کسب و کارهای کوچک و متوسط

ریسک / بازدهی بالا	ریسک / بازدهی متوسط	ریسک / بازدهی پایین	
		بدهی (استقراض)	مبتنی بر دارایی
حقوق صاحبان سهام	ابزارهای ترکیبی (هیبریدی)		
تأمین مالی خصوصی ^{۱۴} سرمایه‌گذاری خطرپذیر ^{۱۵} فرشتگان کسب و کار ^{۱۶} مشققات روی سهام ^{۱۷}	بدهی‌های غیر ممتاز ^۸ مشارکت بدون دخالت ^۹ مشارکت مدنی ^{۱۰} مشارکت در سود (بدون حق رأی) ^{۱۱} اوراق قرضه قابل تبدیل ^{۱۲} اوراق قرضه تضمینی ^{۱۳}	اوراق قرضه شرکتی ^۵ اوراق بدهی ^۶ اوراق قرضه تحت پوشش ^۷	وام مبتنی بر دارایی ^۱ تنزیل اسناد دریافتی تأمین مالی سفارش خرید ^۲ رسید انبار ^۳ لیزینگ ^۴

خدمات بانکی قابل ارائه به کسب و کارهای کوچک و متوسط

در کشورهای اروپایی، آمریکا، ژاپن و بسیاری کشورهای دیگر، بانک‌ها منبع اصلی تأمین مالی برای بنگاه‌های کوچک و متوسط محسوب می‌شوند (Ono & Uesugi, 2014; Moritz et al, 2016). خدمات بانکی قابل ارائه به کسب و کارهای خرد محدود به تأمین مالی نبوده و شامل گستره‌ای از خدمات است که مختصراً به آن‌ها اشاره می‌شود:

الف) حمایت‌های مالی: در حال حاضر نظام بانکی طیف متنوعی از تسهیلات در دسترس کسب و کارهای کوچک و متوسط قرار می‌دهد (Lopes & Costa, 2017) که از جمله می‌توان به وام‌های مدت‌دار^{۱۸}، خطوط اعتباری بانکی، تأمین مالی مبتنی

- 1 Asset based lending
- 2 Purchase order finance
- 3 Warehouse receipts
- 4 Leasing
- 5 Corporate bonds
- 6 Debt securities
- 7 Covered bonds
- 8 Subordinated loans
- 9 Silent participations
- 10 Participating loans
- 11 Profit participation rights
- 12 Convertible bonds
- 13 Bonds with warrants
- 14 Private equity
- 15 Venture capital
- 16 Business angels
- 17 Equity derivatives
- 18 Term loans

بر حساب‌های دریافتی^۱ و کارت‌های اعتباری کسب‌وکار^۲ اشاره نمود و صاحبان کسب‌وکارهای کوچک و متوسط می‌توانند متناسب با شرایط و نیاز خود، از این تسهیلات استفاده نمایند.

ب) حمایت‌های آموزشی و مشاوره‌ای: کسب‌وکارهای کوچک و متوسط، مایل‌اند نهادی در کنارشان حضور داشته باشد تا اولاً به موازات فعالیت این کسب‌وکارها، در موارد لازم از مشاوره‌ها و راهنمایی‌های آن بهره‌مند شوند. ثانیاً نهاد مالی تا انتهای کار، کسب‌وکارهای کوچک و متوسط را همراهی کند و با آن‌ها مشارکت واقعی نماید (کیان‌پور، ۱۳۹۷).

ج) حمایت‌های قانونی: کمک به بهبود فضای کسب‌وکار و اصلاح قوانین و مقررات مرتبط، توسعه فناوری و تجارت الکترونیک، توسعه مجتمع‌های شرکت‌های صنعتی، کمک به ایجاد فرصت‌های صادراتی و... از جمله حمایت‌های قانونی بانک‌ها از کسب‌وکارهای خرد هستند (ستایش، ۱۳۹۴).

پیشینه پژوهش

در این بخش مطالعات صورت گرفته در زمینه دسترسی کسب‌وکارهای کوچک و متوسط به منابع مالی مورد بررسی قرار گرفته‌اند. گرین^۳ (۲۰۰۳) دسترسی بنگاه‌های کوچک به منابع مالی را عمدتاً به دلیل هزینه‌های بالای اداری دریافت وام در مقیاس کوچک، عدم تقارن اطلاعات، ریسک بالا و وجود محدودیت وثیقه دشوار می‌داند. نگوین و لو^۴ (۲۰۱۳) رابطه چند عامل شرکتی شامل نوع مالکیت شرکت، شخصیت مالک کسب‌وکار، موقعیت مکانی کسب‌وکار و قدرت شبکه‌سازی را در دسترسی به اعتبار بانکی مورد بررسی قرار داده‌اند. رحمان^۵ و همکاران (۲۰۱۶) در پژوهشی ارتباط عواملی مانند اندازه شرکت، سن شرکت، میزان نوآوری شرکت و میزان وثیقه را با موفقیت در اخذ وام توسط کسب‌وکارهای کوچک و متوسط ارزیابی کرده‌اند. رو سی^۶ (۲۰۱۷) به طور خاص به روش‌های جایگزین و نقش فینتک در تأمین مالی کسب‌وکارهای کوچک و متوسط اشاره نموده است. نهاد بین‌المللی مالی^۷ (۲۰۱۹) که یکی از مؤسسات آموزشی و مشاوره‌ای زیر نظر بانک جهانی است،^۸ فرصت‌ها و تهدیدهای ارائه خدمات بانکی به بنگاه‌های کوچک و متوسط را مورد بررسی قرار داده و عوامل تأثیرگذار بر تأمین مالی بانکی این کسب‌وکارها را واکاوی نموده است. سازمان همکاری و توسعه اقتصادی^۹ (۲۰۲۰) اشاره نموده است که در سال‌های اخیر حجم وام‌های اعطایی به کسب‌وکارهای کوچک و متوسط از طریق بانک‌ها افزایش قابل توجهی داشته است، همچنین روند جهانی تأمین مالی این کسب‌وکارها از طریق کانال‌های جایگزین تأمین مالی بانکی، مانند پلتفرم‌های قرض‌دهی آنلاین و استارت‌آپ‌های حوزه وام‌دهی آنلاین در حال رشد است. همچنین این گزارش بر افزایش میزان حمایت‌های دولتی از کسب‌وکارهای کوچک و متوسط در سال‌های اخیر تأکید می‌کند. در پژوهش‌های داخلی طیبری (۱۳۸۸) به اهمیت اعتبارات بانکی در رشد اقتصاد ایران در سطح کلان اشاره نموده است. همچنین شاه‌طهماسبی و جوادیان (۱۳۹۱) بر تأثیر مثبت تسهیلات بانکی بر رشد و توسعه بنگاه‌های کوچک و متوسط و افزایش قدرت اشتغال‌زایی آنان تأکید کرده‌اند. کیان‌پور (۱۳۹۷) نیز در مقاله خود به بررسی تأثیر بانکداری ویژه کسب و کارهای کوچک و متوسط بر رفع چالش تأمین مالی این نوع کسب‌وکارها و توسعه اقتصادی می‌پردازد. همان‌طور که ملاحظه می‌شود در مطالعات بسیاری به طور مستقیم و غیرمستقیم به موضوع تأمین مالی کسب‌وکارهای کوچک و متوسط اشاره شده است. در این پژوهش به روش مطالعه اسنادی راهکارهای ارائه شده در پژوهش‌های گذشته جمع و به‌طور خلاصه در جدول ۲ ارائه شده‌اند.

1 Receivables financing

2 Business credit cards

3 Green

4 Nguyen & Luu

5 Rahman

6 Rossi

7 International Finance Corporation (IFC)

8 The SME Banking Knowledge Guide

9 OECD

جدول ۲. راهکارهای ارتقاء دسترسی کسب و کارهای کوچک و متوسط به خدمات بانکی

ردیف	راهکار	منابع	ردیف	راهکار	منابع
۱	توسعه سیستم های مالی در سطح کلان	Green (2003)	۱۹	اصلاح و تقویت نظام اعتبارسنجی مشتریان بانکی	Comeig et al (2015)
۲	ایجاد تعادل میان عرضه و تقاضای وام	Bergquist & dahg (2008)	۲۰	کاهش هزینه های اداری و عملیاتی بانکی	Rossi (2017)
۳	اصلاح سیاست های اعتباری	Berger & Udell (2008)	۲۱	استفاده از فناوری های وام دهی مبتنی بر دارایی	Haselmann & Wachtel (2010) Ono, A., & Uesugi, I. (2014)
۴	ارائه مشوق های دولتی به بانک های حامی کسب و کارهای خرد	Harvey & Graham (2010)	۲۲	ایجاد روابط متقابل بلندمدت با بانک ها	Hernandez- & Koeter (2008)
۵	اختصاص یارانه دولتی بهره وام به کسب و کارهای خرد	Harvey & Graham (2010)	۲۳	ارائه شفاف اطلاعات مرتبط با کارمزدها و هزینه های وام	Chesini (2018)
۶	تضمین دولتی وام های کسب و کارهای خرد و ضمانت دولتی اسناد تجاری	Harvey & Graham (2010) صنایع، معادن و کشاورزی تهران (۱۳۹۵)	۲۴	استفاده از فناوری های نوین مالی (فینتک)	IFC(2019)
۸	افزایش تعداد بانک های ارائه دهنده تسهیلات به کسب و کارهای خرد	Xiao(2011) Mercieca & Schaeck & Wolfe (2009)	۲۶	ارائه خدمات آموزشی، مشاوره ای و حقوقی به کسب و کارهای خرد	IFC(2019)
۹	حمایت قانونی از استارت آپ های حوزه فینتک	OECD(2020)	۲۷	تهیه صورت های مالی شفاف و دقیق مطابق با استانداردها	Mazanai, & Fatoki (2012)
۱۰	دریافت خدمات از بانک های کوچک و محلی	Hassan et al (2017)	۲۸	شفاف سازی اطلاعات تجاری و ارائه مناسب به وام دهنده	Deakins et al (2008)
۱۱	بهبود محیط کسب و کار	کیان پور (۱۳۹۷)	۲۹	استفاده از مدیران با تحصیلات بالا و جوان	Moritz et al (2016) Kumari & Trivedi (2019)
۱۲	حمایت های قانونی از کسب و کارهای خرد	کیان پور (۱۳۹۷)	۳۰	استفاده از منابع تأمین مالی غیر رسمی در مراحل اولیه رشد کسب و کار	OECD (2020)
۱۳	فرهنگ سازی نسبت به ماهیت و عملکرد کسب و کارهای خرد	کیان پور (۱۳۹۷)	۳۱	استفاده از بانکداری باز	IFC (2019)
۱۴	اختصاص وام دولتی به کسب و کارهای خرد	Chesini (2018)	۳۲	تقویت زیرساخت های اطلاعاتی، گسترش استفاده از فناوری اطلاعات و بانکداری اینترنتی	Rossi (2017)
۱۵	مشاوره های دولتی به کسب و کارهای خرد	صنایع، معادن و کشاورزی تهران (۱۳۹۵)	۳۳	استفاده از بانک های دولتی دارای منابع حمایتی	Berger & Udell (2008)

خاطر نشان می شود علی رغم این که در مطالعات خارجی به تفصیل به ارائه راهکارهایی جهت ارتقاء دسترسی این کسب و کارها به خدمات بانکی پرداخته اند، اما این مطالعات از جامعیت کافی برخوردار نبوده و صرفاً از منظر خاص بانک، سیاست گذار و یا کسب و کار به موضوع پرداخته اند. همچنین در پژوهش های داخلی به صورت مستقیم به این مسئله پرداخته نشده است و چه بسا در برخی مطالعات به صورت کلی به چالش تأمین مالی کسب و کارهای کوچک و متوسط اشاره داشته اند؛ لذا این پژوهش به طور ویژه بر موضوع راهکارهای ارتقاء دسترسی کسب و کارهای کوچک و متوسط به خدمات بانکی در ایران متمرکز شده و با

استفاده از نظرات خبرگان بانکی و اقتصادی تلاش شده است راهکارهایی بومی و همه جانبه در راستای حل یکی از معضلات اصلی این کسب و کارها ارائه گردد. این پژوهش بر خلاف پژوهش‌های گذشته، از جامعیت کافی برخوردار بوده و راهکارهای ارتقاء دسترسی کسب‌وکارهای کوچک و متوسط را در سطح کلان، نظام بانکی و شرکتی مورد بررسی قرار داده است.

روش شناسی

پژوهش حاضر بر اساس رویکرد آمیخته متوالی اکتشافی در دو مرحله انجام می‌شود. در مرحله اول با رویکرد کیفی و با استفاده از مصاحبه نیمه ساختاریافته با هشت نفر از خبرگان، داده‌های مرتبط با پژوهش گردآوری شده، سپس بر اساس رویکرد شبکه مضامین آتراید-استیرلینگ^۱ (۲۰۰۱) در تحلیل مضمون، مضامین مرتبط شناسایی شدند. در مرحله دوم با رویکرد پیمایشی، بر اساس مضامین استخراج شده از مرحله اول پرسشنامه‌ای طراحی و به ۲۰ نفر از خبرگان عرضه شد. در این مرحله جهت اولویت‌بندی راهکارها از تکنیک تاپسیس^۲ استفاده شده است. در این پژوهش نمونه‌گیری به صورت هدفمند از میان خبرگان دارای سابقه مسئولیت و فعالیت در نظام بانکی، کسب‌وکارهای کوچک و متوسط یا شرکت‌های دانش‌بنیان و همچنین سطح تحصیلات حداقل کارشناسی ارشد در رشته‌های مرتبط با مدیریت، نوآوری و کارآفرینی، مالی و بانکداری صورت پذیرفته است.

روش تحلیل مضمون

تحلیل مضمون، روشی برای تحلیل داده‌های متنی است و داده‌های پراکنده و متنوع را به داده‌هایی غنی و تفصیلی تبدیل می‌کند (Braun & Clarke, 2006). روش تحلیل مضمون شامل سه مرحله کدگذاری توصیفی، کدگذاری تفسیری و یکپارچه‌سازی است که در ادامه تبیین می‌شود.

کدگذاری توصیفی

در این مرحله پس از پیاده‌سازی و بررسی متن مصاحبه با خبرگان، مضامین پایه استخراج و ثبت می‌شوند. همچنین فروانی هر یک از مضامین پایه محاسبه می‌شود. نمونه استخراج مضامین پایه پژوهش در جدول ۳ نمایش داده شده است.

جدول ۳. نمونه استخراج مضامین پایه از متن (مأخذ: یافته‌های پژوهش)

ردیف	نشانگر	متن	مضمون پایه
۷۴	A74	شاید آن مطلبی که گفتم بابت تخصصی دنبال کردن موضوع بتواند برسد به ایده راه‌اندازی یک بانک تخصصی کسب‌وکارهای کوچک و متوسط. و یا حداقلی‌تر، راه‌اندازی یک شعبه در بانک‌های موجود	ایجاد شعب و باجه‌های تخصصی ویژه کسب و کارهای خرد
۹۰	A90	چه ایرادی دارد که بانک‌ها خدمات مشاوره‌ای و آموزشی به کسب‌وکارها ارائه بدهند و به رشد کسب‌وکارهایی که تأمین مالی می‌کنند کمک کنند.	ارائه خدمات مشاوره‌ای و آموزشی به کسب و کارهای خرد
...

کدگذاری تفسیری

در این مرحله، با تلفیق مضامین پایه، مضامین سازمان‌دهنده شکل می‌گیرند که عبارت‌اند از سه مضمون سازمان‌دهنده راهکارهای بانکی، راهکارهای شرکتی و راهکارهای کلان.

یکپارچه‌سازی مضامین

در این مرحله مضامین سازمان‌دهنده ذیل یک مضمون فراگیر "راهکارهای ارتقاء دسترسی کسب‌وکارهای کوچک و متوسط به خدمات بانکی" دسته‌بندی شده‌اند.

1 Attride-Stirling

2 TOPSIS

روش تاپسیس

جهت اولویت‌بندی راهکارها از روش تاپسیس استفاده شده است. در این روش m گزینه به و سیله n معیار مورد ارزیابی قرار می‌گیرند. مراحل انجام روش تاپسیس به شرح زیر است (آذر و رجبزاده، ۱۳۹۱):

گام اول: ابتدا ماتریس تصمیم، شامل معیارهای تصمیم‌گیری و گزینه‌ها تشکیل می‌شود. در این پژوهش بر اساس نظر خبرگان از سه شاخص "اثربخشی"، "امکان‌پذیری" و "هزینه" جهت ارزیابی و رتبه‌بندی راهکارهای مستخرج از تحلیل مضمون استفاده شده است.

گام دوم: ماتریس تصمیم به یک ماتریس بی‌مقیاس شده (جدول ۴) با استفاده از نرم اقلیدسی زیر تبدیل می‌شود.

$$n_{ij} = \frac{r_{ij}}{\sqrt{\sum_{i=1}^m r_{ij}^2}}$$

جدول ۴. ماتریس بی‌مقیاس با استفاده از نرم اقلیدسی (مأخذ: یافته‌های پژوهش)

ماتریس بی‌مقیاس	اثربخشی	کارایی	هزینه
گزینه ۱	۰/۱۵۰۴	۰/۱۲۶	۰/۱۰۴۹
گزینه ۲	۰/۱۴۶۴	۰/۱۹۳۶	۰/۰۹۵۳
گزینه ۳	۰/۱۵۴۴	۰/۱۱۲۵	۰/۱۶۶۸
گزینه
گزینه ۲۵	۰/۰۹۹	۰/۱۰۸	۰/۱۴۳
گزینه ۲۶	۰/۱۷۰۲	۰/۱۰۳۵	۰/۱۹۵۴

گام سوم: ماتریس بی‌مقیاس وزین (جدول ۵) طبق فرمول زیر ایجاد می‌شود.

$$V = N_D \cdot W_{m \times n} = \begin{pmatrix} v_{11} & \dots & v_{1j} & \dots & v_{1n} \\ \vdots & \vdots & \vdots & \vdots & \vdots \\ v_{m1} & \dots & v_{mj} & \dots & v_{mn} \end{pmatrix}$$

به طوریکه N_D ماتریسی است که امتیازات شاخص‌ها در آن بی‌مقیاس و قابل مقایسه شده است، و $W_{m \times n}$ ماتریسی است قطری که فقط عناصر قطر اصلی آن غیر صفر خواهد بود.

جدول ۵. ایجاد ماتریس بی‌مقیاس وزین (مأخذ: یافته‌های پژوهش)

ماتریس وزین	اثربخشی	کارایی	هزینه
گزینه ۱	۰/۰۷۵۲	۰/۰۳۷۸	۰/۰۲۱
گزینه ۲	۰/۰۷۳۲	۰/۰۵۸۱	۰/۰۱۹۱
گزینه ۳	۰/۰۷۷۲	۰/۰۲۳۸	۰/۰۲۳۴
گزینه
گزینه ۲۵	۰/۰۴۹۲	۰/۰۳۲۴	۰/۰۲۸۶
گزینه ۲۶	۰/۰۸۵۱	۰/۰۳۱۱	۰/۰۳۹۱

گام چهارم: راه حل ایده آل مثبت و راه حل ایده آل منفی (جدول ۶) بر اساس فرمول‌های زیر مشخص می‌شود.

$$A^+ = (v^+_{11}, v^+_{12}, \dots, v^+_{1j}, \dots, v^+_{1n}) \quad v^+_{1j} = \{ \max_i v_{ij} \mid j \in j^+ ; \min_i v_{ij} \mid j \in j^- \}$$

$$A^- = (v^-_{11}, v^-_{12}, \dots, v^-_{1j}, \dots, v^-_{1n}) \quad v^-_{1j} = \{ \min_i v_{ij} \mid j \in j^+ ; \max_i v_{ij} \mid j \in j^- \}$$

جدول ۶. راه حل ایده آل مثبت و راه حل ایده آل منفی (مأخذ: یافته‌های پژوهش)

راه حل بهینه	اثربخشی	کارایی	هزینه
+	۰/۰۸۷۱	۰/۰۵۸۱	۰/۰۱۹۱

۰/۰۳۹۱	۰/۰۲۷	۰/۰۴۹۵	-
--------	-------	--------	---

گام پنجم: در این مرحله فاصله اقلیدسی هر یک از گزینه‌ها از راه حل ایده آل مثبت (d_i^+) و فاصله اقلیدسی هر یک از گزینه‌ها از راه حل ایده آل منفی (d_i^-) محاسبه می‌شود (جدول ۷). رابطه زیر فرمول محاسبه این فاصله را بیان می‌کند.

$$d_i^+ = \left[\sum_{j=1}^n (v_{ij} - v_j^+)^2 \right]^{\frac{1}{2}} ; \text{ به ازای همه } i \text{ ها}$$

$$d_i^- = \left[\sum_{j=1}^n (v_{ij} - v_j^-)^2 \right]^{\frac{1}{2}} ; \text{ به ازای همه } i \text{ ها}$$

جدول ۷. نتایج محاسبه فاصله نسبی (مأخذ: یافته‌های پژوهش)

-	+	اندازه فاصله
۰/۰۳۳۳	۰/۰۲۳۶	گزینه ۱
۰/۰۴۳۹	۰/۰۱۳۹	گزینه ۲
۰/۰۲۹۱	۰/۰۲۹۹	گزینه ۳
...	...	گزینه ...
۰/۰۱۱۸	۰/۰۴۶۵	گزینه ۲۵
۰/۰۳۵۹	۰/۰۳۳۷	گزینه ۲۶

گام ششم: شاخص نزدیکی نسبی (C_i^+) بر اساس فرمول زیر محاسبه و گزینه‌ها رتبه‌بندی می‌شوند. رتبه‌بندی نهایی گزینه‌ها بر اساس شاخص نزدیکی نسبی در بخش یافته‌های پژوهش ارائه شده است.

$$0 \leq C_i^+ = \frac{d_i^-}{d_i^+ + d_i^-} \leq 1$$

یافته‌ها

الف) توصیف جمعیت شناختی

در این بخش ابتدا توصیف جمعیت‌شناختی مصاحبه‌شوندگان در جدول ۸ ارائه شده است.

جدول ۸. مشخصات مصاحبه‌شوندگان

ردیف	میزان تحصیلات	جنسیت	مسئولیت
۱	دکتری	مرد	معاون فناوری‌های نوین بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران
۲	دکتری	مرد	عضو هیئت علمی پژوهشکده مطالعات بنیادین علم و فناوری
۳	دکتری	مرد	مدیرعامل شرکت توسعه دانش‌بنیان سینا (سینا وی سی)
۴	دکتری	مرد	معاون توسعه کسب‌وکار شرکت توسعه دانش‌بنیان سینا (سینا وی سی)
۵	دکتری	مرد	مدیر اعتبارات موسسه مالی اعتباری کوثر
۶	دکتری	مرد	عضو هیئت‌مدیره بانک سپه
۷	دکتری	مرد	مدیرعامل شرکت توسعه نوآفرینی روشا
۸	کارشناسی ارشد	مرد	مشاور کسب‌وکار سامانه کارآفرینی میدون
۹	کارشناسی ارشد	مرد	فعال اکوسیستم استارت‌آپی
۱۰	کارشناسی ارشد	مرد	مدیرعامل استارت‌آپ رسمیو

(ب) نتایج تحلیل مضمون

همان طور که اشاره گردید تحلیل مضمون شامل سه مرحله کدگذاری توصیفی، کدگذاری تفسیری و یکپارچه سازی است. در این پژوهش تعداد ۲۶ مضمون پایه از متن مصاحبه ها استخراج گردید. در گام بعدی فراوانی هر یک از این مضامین در مصاحبه ها شناسایی می شود. سپس مضامین سازمان دهنده که شامل مضامین حاصل از ترکیب و تلخیص مضامین پایه است، استخراج می گردد. در جدول ۹، مضامین پایه، مضامین سازمان دهنده و فراوانی هر مضمون ارائه شده است.

جدول ۹. مضامین پایه، مضامین سازمان دهنده و فراوانی هر مضمون

فراوانی	مضمون پایه	مضمون سازمان دهنده	ردیف
۲	توسعه خدمات بانکداری اینترنتی	راهکارهای بانکی	۱
۱	ایجاد صندوق های تخصصی کارآفرینی بانکی		۲
۲	تنظیم نرخ سود تسهیلات متناسب با ریسک اعتباری وام گیرندگان		۳
۱	بازنگری در روش های سنتی اعتبارسنجی و ارزیابی دقیق ریسک اعتباری وام گیرندگان		۴
۳	سرمایه گذاری و بهره برداری از فناوری های نوین مالی (فینتک)		۵
۲	دریافت وثیقه متناسب با ریسک اعتباری وام گیرندگان		۶
۳	ایجاد شعب و باجه های تخصصی ویژه کسب و کارهای خرد		۷
۲	تقویت زیرساخت جمع آوری اطلاعات مشتریان بانکی		۸
۲	ارائه خدمات مشاوره ای و آموزشی به کسب و کارهای خرد		۹
۱	کاهش هزینه های عملیاتی و اداری بانک ها		۱۰
۳	ایجاد بانک های تخصصی کسب و کارهای خرد	راهکارهای کلان	۱۱
۳	اصلاح نظام اعتبارسنجی و تقویت شرکت های رتبه بندی اعتباری		۱۲
۲	اصلاح قوانین مرتبط با وثایق و ضمانت های مورد نیاز شبکه بانکی		۱۳
۱	رتبه بندی کسب و کارهای خرد توسط دولت		۱۴
۲	حرکت به سمت بانکداری باز در نظام بانکی		۱۵
۲	اختصاص تسهیلات و خدمات مالی و اعتباری دولتی ویژه حمایت از کسب و کارهای خرد از طریق صندوق های دولتی		۱۶
۱	ایجاد عدالت در خدمات مالی و جلوگیری از فساد و رانت بانک ها		۱۷
۲	توسعه ابزارهای مالی و روش های تأمین مالی نوین		۱۸
۲	ایجاد ثبات اقتصادی و مهار تورم		۱۹
۲	تقویت زیست بوم استارت آپی و پارک های علم و فناوری		۲۰
۲	ارائه موثر طرح توجیهی و اطلاعات کسب و کار به وام دهنده	راهکارهای شرکتی	۲۱
۲	تنظیم دقیق و شفاف صورت های مالی		۲۲
۱	به کارگیری نیروی انسانی توانمند به خصوص در حوزه مالی		۲۳
۱	شناسایی دقیق بازار و ورود به فرصت های سودآور اقتصادی		۲۴
۲	تقویت ارتباطات مؤثر با افراد ذی نفوذ صنعت و انتخاب شرکای تجاری قدرتمند		۲۵
۱	ثبت شرکت دانش بنیان و بهره مندی از مزایای آن		۲۶

در ادامه ضمن قراردادن مضامین پایه در ذیل مضامین محوری (سازمان دهنده)، راهکارهای ارتقاء دسترسی کسب و کارهای کوچک و متوسط به خدمات بانکی به عنوان مضمون فراگیر مشخص شده است (جدول ۱۰).

جدول ۱۰. مضامین سازمان دهنده و فراگیر

مضمون سازمان دهنده	مضمون فراگیر
راهکارهای بانکی	راه کارهای ارتقاء دسترسی کسب و کارهای کوچک و متوسط به خدمات بانکی
راهکارهای شرکتی	
راهکارهای کلان	

$$\%100 = \frac{\text{تعداد توافقات} \times 2}{\text{تعداد کل گدھا}} = \text{درصد پایایی}$$

نتایج به دست آمده از روایی مطلوبی برخوردار است زیرا قبل از انجام مصاحبه، فایل با عنوان پروتکل مصاحبه برای خبرگان ارسال گردیده که منجر به آمادگی قبلی خبرگان و جلوگیری از پراکنده‌گویی برای پاسخ به سؤالات گردیده است، همچنین محتوای دریافت شده در مصاحبه، به صورت مکرر تکرار شده و پژوهشگران را به یک کفایت نظری رسانیده است. پایایی مدنظر در خصوص کدگذاری داده‌ها و قراردادن مضمون برای کدهای مرتبط، طبق پیشنهاد خواستار (۱۳۸۸) به این صورت انجام گرفته است که از میان کل مصاحبه‌ها، چند نمونه، به صورت تصادفی انتخاب و هر کدام از آنها، دو بار، در یک فاصله زمانی کوتاه و مشخص (بین پنج تا سی روز) کدگذاری می‌شوند. سپس کدهای مشخص شده، در دو فاصله زمانی، برای هر کدام از مصاحبه‌ها با یکدیگر مقایسه می‌شوند و از طریق میزان توافقات و عدم توافقات موجود، در دو مرحله کدگذاری، شاخص پایایی برای آن تحقیق محاسبه می‌گردد. در هر کدام از مصاحبه‌ها، کدهایی که در دو فاصله زمانی با هم مشابه هستند، با عنوان «توافق» و کدهای غیرمشابه با عنوان «عدم توافق» مشخص می‌شوند. نحوه محاسبه درصد پایایی کدگذاری از طریق رابطه زیر است.

مطابق روش بیان شده، پنج مصاحبه به صورت تصادفی انتخاب و در دو مرحله و هر کدام با فاصله زمانی ۱۰ روز، این روش انجام گردید. کدگذاری انجام شده در دو مرحله با درصد پایایی ۹۲٪ به دست آمد که گویای پایایی در کدگذاری انجام شده است. در خصوص انتخاب مضامین سازمان‌دهنده برای هر دسته از مضامین پایه که مرتبط با یکدیگر بودند نیز، نظر چند خبره اخذ گردید و با اصلاحات جزئی به توافق کامل با نظر خبرگان رسید.

ج) اولویت‌بندی راهکارهای شناسایی شده با استفاده از روش تاپسیس

راهکارهای شناسایی شده، در قالب یک پرسش نامه به خبرگان عرضه شد و پس از دریافت نظر ۱۰ نفر از خبرگان، اولویت بندی راهکارها با استفاده از روش تاپسیس انجام گرفت. لازم به ذکر است که این راهکارها بر اساس سه شاخص «اثربخشی»، «امکان پذیری» و «هزینه» اولویت‌بندی شدند. در جدول ۱۱ نتایج نهایی استفاده از روش تاپسیس ارائه شده است که در آن ضریب نزدیکی هر گزینه به دست آمده است.

جدول ۱۱. محاسبه نزدیکی به راه‌حل ایده‌آل مثبت و منفی و همچنین رتبه‌بندی گزینه‌ها

اولویت	راهکار	ضریب نزدیکی
۱	اصلاح نظام اعتبارسنجی و تقویت شرکت های رتبه‌بندی اعتباری	۰/۸۱۹۴
۲	ایجاد صندوق‌های تخصصی کارآفرینی بانکی	۰/۸۱۲۳
۳	کاهش هزینه‌های عملیاتی و اداری بانک ها	۰/۷۸۴۷
۴	بازنگری در روش های سنتی اعتبارسنجی و ارزیابی دقیق ریسک اعتباری وام گیرندگان	۰/۷۶۹۱
۵	ایجاد بانک های تخصصی کسب‌وکارهای خرد	۰/۷۵۲۷
۶	سرمایه‌گذاری و بهره برداری از فناوری های نوین مالی (فینتک)	۰/۷۳۵۶
۷	توسعه خدمات بانکداری اینترنتی	۰/۷۱۹۷
۸	ارائه موثر طرح توجیهی و اطلاعات کسب‌وکار به وام‌دهنده	۰/۷۱۳۹
۹	اصلاح قوانین مرتبط با وثایق و ضمانت های مورد نیاز شبکه بانکی	۰/۶۹۸۳
۱۰	اختصاص تسهیلات و خدمات مالی و اعتباری دولتی ویژه حمایت از کسب‌وکارهای خرد از طریق صندوق های دولتی	۰/۶۹۵۸
۱۱	رتبه‌بندی کسب‌وکارهای خرد توسط دولت	۰/۶۸۳۱
۱۲	حرکت به سمت بانکداری باز در نظام بانکی	۰/۶۵۸۵
۱۳	تقویت زیست بوم استارت‌آپی و پارک های علم و فناوری	۰/۶۱۳۶

اولویت	راهکار	ضریب نزدیکی
۱۴	دریافت وثیقه متناسب با ریسک اعتباری وام‌گیرندگان	۰/۶۱۲۶
۱۵	تنظیم دقیق و شفاف صورت‌های مالی	۰/۶۱۲۶
۱۶	به‌کارگیری نیروی انسانی توانمند به خصوص در حوزه مالی	۰/۵۸۱۱
۱۷	تقویت ارتباطات مؤثر با افراد ذی نفوذ صنعت و انتخاب شرکای تجاری قدرتمند	۰/۵۷۷۸
۱۸	توسعه ابزارهای مالی و روش‌های تأمین مالی نوین	۰/۵۶۵۸
۱۹	شناسایی دقیق بازار و ورود به فرصت‌های سودآور اقتصادی	۰/۵۶۴۶
۲۰	ایجاد شعب و باجه‌های تخصصی ویژه کسب و کارهای خرد	۰/۵۵۵۷
۲۱	تنظیم نرخ سود تسهیلات متناسب با ریسک اعتباری وام‌گیرندگان	۰/۵۵۴۴
۲۲	ارائه خدمات مشاوره‌ای و آموزشی به کسب‌وکارهای خرد	۰/۴۹۳۲
۲۳	ایجاد عدالت در خدمات مالی و جلوگیری از فساد و رانت بانک‌ها	۰/۴۴۶۹
۲۴	ثبت شرکت دانش بنیان و بهره‌مندی از مزایای آن	۰/۳۵۷۳
۲۵	ایجاد ثبات اقتصادی و مهار تورم	۰/۳۵۰۴
۲۶	تقویت زیرساخت جمع‌آوری اطلاعات مشتریان بانکی	۰/۳۰۹

بحث و نتیجه‌گیری

همان‌طور که اشاره گردید یکی از چالش‌های مهم بنگاه‌های کوچک و متوسط، محدودیت در دسترسی به منابع بانکی است. در این پژوهش موانع و چالش‌های دسترسی کسب‌وکارهای کوچک و متوسط به خدمات بانکی در ایران شناسایی گردید. همچنین تجارب موفق دنیا در ارائه خدمات بانکی به کسب‌وکارهای کوچک و متوسط مورد بررسی قرار گرفت. درنهایت با بررسی پژوهش‌های پیشین در این حوزه و مصاحبه با خبرگان، راهکارهای ارتقاء دسترسی کسب‌وکارهای کوچک و متوسط به خدمات بانکی شناسایی و اولویت‌بندی گردید. بر اساس یافته‌های پژوهش، راهکارهای ارتقای دسترسی کسب‌وکارهای کوچک و متوسط به خدمات بانکی در سه دسته کلی طبقه‌بندی گردید که عبارت‌اند از: (۱) راهکارهای مربوط به بانک، (۲) راهکارهای مربوط به کسب‌وکارهای کوچک و متوسط و (۳) راهکارهای سطح کلان. در جدول ۹ اهم راهکارهای لازم جهت ارتقای دسترسی به خدمات بانکی به تفکیک این سه دسته ذکر شد. همچنین طبق اولویت‌بندی صورت‌گرفته از منظر خبرگان، راهکارهای اصلاح نظام اعتبارسنجی و تقویت شرکت‌های رتبه‌بندی اعتباری، ایجاد صندوق‌های تخصصی کارآفرینی بانکی، کاهش هزینه‌های عملیاتی و اداری بانک‌ها، بازنگری در روش‌های سنتی اعتبارسنجی و ارزیابی دقیق ریسک اعتباری وام‌گیرندگان و ایجاد بانک‌های تخصصی کسب‌وکارهای خرد دارای بالاترین درجه اهمیت و ثبت شرکت دانش بنیان و بهره‌مندی از مزایای آن، ایجاد ثبات اقتصادی و مهار تورم و تقویت زیرساخت جمع‌آوری اطلاعات مشتریان بانکی دارای کمترین اهمیت شناخته شده‌اند.

در پژوهش‌های گذشته به راهکارهایی مشابه با برخی راهکارهای ارائه شده در این پژوهش اشاره شده است که از جمله می‌توان به این موارد اشاره نمود: کاهش هزینه‌های اداری و عملیاتی بانک (Rossi, 2017)، استفاده از فناوری‌های نوین مالی و تقویت زیرساخت‌های اطلاعاتی و گسترش استفاده از مزایای فناوری اطلاعات و بانکداری اینترنتی (Rossi, 2017; IFC, 2019)، شفاف‌سازی اطلاعات تجاری و ارائه مناسب به وام‌دهنده (Deakins et al, 2008)، تهیه صورت‌های مالی شفاف و دقیق مطابق با استانداردها (Mazanai, & Fatoki, 2012)، استفاده از مدیران با تحصیلات بالا و مدیران جوان (Moritz et al, 2016; Kumari & Trivedi, 2019)، اصلاح و تقویت نظام اعتبارسنجی مشتریان بانکی (Comeig et al, 2015)، تضمین دولتی وام‌های کسب‌وکارهای خرد (Harvey et al, 2010)، حمایت‌های دولتی (Chesini, 2018; Berger & Udell, 2008) و استفاده از بانکداری باز (IFC, 2019). همچنین برخی از راهکارهای ارائه شده در این پژوهش برای اولین بار مطرح شده و در پژوهش‌های گذشته تأکیدی بر آن نشده است. از جمله این موارد می‌توان به پیشنهاد ایجاد صندوق‌های تخصصی کارآفرینی بانکی، ایجاد شعب و باجه‌های تخصصی کسب و کارهای کوچک توسط بانک‌های موجود در کشور، اصلاح قوانین مرتبط با وثایق و ضمانت‌های مورد نیاز شبکه بانکی و تنظیم نرخ سود تسهیلات متناسب با ریسک اعتباری وام‌گیرندگان اشاره کرد. خاطرنشان می‌گردد در این پژوهش صرفاً راهکارهای ارتقاء دسترسی کسب‌وکارهای کوچک و متوسط به خدمات بانکی مورد بررسی قرار گرفته است؛

بنابراین تعمیم راهکارهای ارائه شده به کسب و کارهای غیر از کوچک و متوسط و همچنین تعمیم راهکارهای ارتقاء دسترسی به سایر بازارها غیر از بانک ممکن است محل خدشه باشد.

بر اساس یافته‌های پژوهش پیشنهادی زیر در زمینه پژوهش‌های آتی ارائه می‌گردد:

- ❖ نقش فناوری‌های نوین مالی (فینتک) در بانکداری کسب و کارهای کوچک و متوسط
 - ❖ امکان‌سنجی راه‌اندازی بانک تخصصی کسب و کارهای کوچک و متوسط در ایران
 - ❖ اصلاحات ساختاری و قوانین مورد نیاز نظام بانکی در راستای حمایت از کسب و کارهای کوچک و متوسط
 - ❖ نظام اعتبارسنجی و مدیریت ریسک کسب و کارهای کوچک و متوسط
- با توجه به یافته‌های پژوهش، بسیاری از راهکارهای پیشنهادی قابلیت پیگیری و اجرا در عرصه عمل دارند. از جمله این راهکارها می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد:
- ❖ ایجاد یک واحد تخصصی و مجزا در بانک‌های توسعه‌ای کشور جهت ارائه خدمات مالی به کسب و کارهای کوچک و متوسط
 - ❖ ایجاد شعبه تخصصی کسب و کارهای کوچک و متوسط در بانک‌های کشور
 - ❖ راه‌اندازی بانک تخصصی کسب و کارهای کوچک و متوسط
 - ❖ پیگیری اصلاح قوانین نظام بانکی در راستای حمایت از کسب و کارهای کوچک و متوسط از جمله قانون وثیقه
 - ❖ الزام بانک‌ها توسط بانک مرکزی مبنی بر اختصاص بخشی از سپرده‌ها به تسهیلات تکلیفی به کسب و کارهای کوچک و متوسط
 - ❖ سرمایه‌گذاری بانک‌ها در حوزه فناوری‌های نوین مالی (فینتک) و مشارکت با استارت‌آپ‌های فعال در بازار در راستای توسعه ابزارهای مالی و آسان‌سازی فرایند وام‌دهی به کسب و کارهای کوچک و متوسط

منابع

- اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی تهران (۱۳۹۵). "گزارش تأمین مالی بنگاه‌های کوچک و متوسط". آذر، عادل و رجب زاده، علی (۱۳۸۷). *تصمیم‌گیری کاربردی با رویکرد MADM*. چاپ سوم، تهران: انتشارات نگاه دانش.
- احمدخانی، احمد؛ قادرمطلبی، محمد (۱۳۹۲). "بررسی نقش نظام بانکی در توسعه کسب‌وکار شرکت‌های کوچک و متوسط در استان زنجان". *مقاله ارائه شده در نخستین کنفرانس ملی توسعه مدیریت پولی و بانکی در تهران*. قابل دسترسی در <https://civilica.com/doc/244721>
- استیری، روح‌الله؛ مشیری، بنیامین (۱۳۸۸). "ابزارهای تأمین مالی بنگاه‌های دانش بنیان"، مقاله ارائه شده در دومین کنفرانس بین‌المللی توسعه نظام تأمین مالی در ایران. قابل دسترسی در <https://civilica.com/doc/97652>
- بانک مرکزی (۱۳۹۹). "دستورالعمل تأمین مالی بنگاه‌های کوچک و متوسط".
- خواستار، حمزه. (۱۳۸۸). ارائه‌ی روشی برای محاسبه‌ی پایایی مرحله‌ی کدگذاری در مصاحبه‌های پژوهشی. *روش‌شناسی علوم انسانی*، ۱۵ (۵۸)، ۱۶۱-۱۷۴.
- ستایش، هدیه (۱۳۹۴). "الگوی تأمین مالی بنگاه‌های کوچک و متوسط"، مرکز پژوهش‌های مجلس، شماره ۱۴۳۵. قابل دسترسی در <https://rc.majlis.ir/fa/report/show/934177>
- شاه طهماسبی، اسماعیل؛ جوادیان، مجید (۱۳۹۱). "بررسی نقش اعطای تسهیلات به بنگاه‌های کوچک و متوسط صنعتی در ایجاد اشتغال (مورد مطالعه: کارگاه‌های صنعتی شهر تهران)"، *مجله اقتصاد مالی*، ۶ (۲۱): ۳۱-۵۶.
- طیبی، کمیل (۱۳۸۸). "اعتبارات بانکی و سایر تعیین‌کننده‌های اقتصادی فضای کسب‌وکار در ایران"، *فصلنامه پول و اقتصاد*، ۱ (۱): ۷۸-۵۷.
- کریمی، آصف؛ بوذرجمهری، شهریار (۱۳۹۲). "تحلیل موانع تأمین مالی برای شرکت‌های کوچک و متوسط"، *نشریه توسعه کارآفرینی*، ۶ (۱): ۱۴۴-۱۲۵.
- کیان‌پور، سعید (۱۳۹۷). "تأثیر تأمین مالی و بانکداری ویژه کسب‌وکارهای کوچک و متوسط بر توسعه اقتصادی". *مجله علمی ترویجی توسعه راهبرد*. ۵۰: ۱۱۵-۸۶.
- Attride-Stirling, J. (2001). "Thematic networks: an analytic tool for qualitative research". *Qualitative Research*, 1(3), 385-405. <https://doi.org/10.1177/146879410100100307>
- Bergquist, C. and Dahg, L. (2008), "The impact of the financial gap on growth and development for SMEs". A case study of Sweden with the UK as a reference object. Stockholm: Stockholm University.
- Braun, V. & Clarke, V. (2006). "Using thematic analysis in psychology", *Qualitative Research in Psychology*, 3, 77-101.
- Comeig, I., Fernández-Blanco, M., & Ramirez, F. (2015). "Information acquisition in SME's relationship lending and the cost of loans". *Journal of Business Research*, 68: 1650-1652.
- Chesini, G. (۲۰۱۸). *Financial Markets, SME Financing and Emerging Economies*. Sharje, UAE: Palgrave Macmillan.
- Deakins, D., North, D., Baldock, R., & Whittam, G. (2008). "SMEs Access to Finance: Is There Still a Debt Fiance Gap?", *Institute for Small Business and Entrepreneurship*, Ireland.
- Green A. (2003). "Credit Guarantee Schemes for Small Enterprises; an Effective Instrument to Promote Private Sector-led Growth", *SMEs Technical Working Paper*, 10, Vienna: UNIDO.
- Harvey, C. & Graham, J. R., (2010). "The Theory and Practice of Corporate Finance: Evidence from the Field", *Journal of Financial Economics*, 60(2), 187-243.
- Hassan, I., Jackowicz, K., Kowalewski, O., & Kozlowski, L. (2017). "Do local banking structures matter for SME financing and performance? New evidence from an emerging economy?", *Journal of Banking & Finance*, 79, 142-158
- Hernandez- Canovas, G., & Koeter-Kant, J. (2008). "Debt Maturity and Relationship Lending- an Analysis of European SMEs", *International Small Business Journal*, 26(5), 595-617.
- IFC (International Finance Corporation) (2012). "The SME Banking Knowledge Guide, IFC Advisory Services, Access to Finance", Washington, D.C: IFC
- IFC (2019). "Banking on SMEs: Trends and Challenges, IFC Advisory Services, Access to Finance", Washington, D.C.: IFC
- Khan, S. (2015). "Impact of Sources of Finance on the Growth of SMEs: Evidence from Pakistan", *Decision*, 42(1): 3-10.
- Kumari, R. P. S., & Trivedi, P. (2019). "Determinants of SME Credit in Mumbai-Empirical Analysis on Factors". *The Journal of Developing Areas*, 53(2), 193-203.
- Mazanai, M., & Fatoki, O. (2012). "Access to Finance in SMEs Sector: A South Africa Perspective", *Asian Journal of Business Management*, 4(1), 58-67.
- Mckinsey and Company (2019). "Beyond Banking: How Banks Can Use Ecosystems to Win in the SME Market". Working Paper, Retrived from <https://www.mckinsey.com/>

- Moritz, A., Block, J. H., & Heinz, A. (2016). "Financing Patterns of European SMEs- an Empirical Taxonomy", *Venture Capital*, 18(2): 115-148.
- Mercieca, S., Schaeck, K., & Wolfe, S. (2009). "Bank Market Structure, Competition, and SME Financing Relationships in European Regions". *Journal of Financial Services Research*, 36(2-3), 137.
- Nguyen, N. & Luu, N. (2013). "Determinants of Financing Pattern and Access to Formal-Informal Credit: The Case of Small and Medium Sized Enterprises in Vietnam", *Journal of Management Research*, 5(2): 240-258.
- Lopes, A. & Costa, C. (2017). "Alternative sources of funding for SMEs in the Portuguese market", *The IEB International Journal of Finance*, 15, 138-161.
- Haselmann, R., & Wachtel, P. (2010). "Institutions and Bank Behavior: Legal Environment, Legal Perception, and the Composition of Bank Lending". *Journal of Money, Credit and Banking*, 42(5), 965-984.
- OECD Score Board (2020). "Financing SMEs and Entrepreneurs".
- Ono, A., & Uesugi, I. (2014). "SME Financing in Japan during the Global Financial Crisis: Evidence from Firm Surveys". *International Review of Entrepreneurship*, 12(4): 191-218.
- Rahman, A., Rahman, M. T., & Kljucnikov, A. (2016). "Collateral and SME Financing in Bangladesh: An Analysis across Bank Size and Bank Ownership Types". *Journal of International Studies*, 9(2): 112-126.
- Rossi, Stefania (2017). "Access to Bank Credit and SME Financing", *Palgrave Macmillan*.
- Xiao, L. (2011). "Financing High-Tech SMEs in China: A Three-Stage Model of Business Development". *Entrepreneurship & Regional Development*, 23(3-4): 217-234.